

מוטב ללמוד דבר אחד מנאום עבאס, את מסקנתו

שאול אריאלי, הארץ, 7 במאי 2018

<https://www.haaretz.co.il/opinions/1.6061918>

המשיחיות היהודית, גאולה בידי שמיים, שימשה, בין היתר, כתירוץ המסביר את אי נטילתו של העם היהודי את האחריות לגורלו, וכצידוק לחוסר יכולתו לחולל מהפך במעמדו - מאוסף של קהילות פזורות ונטולות זכויות על פי רוב, לעם ריבון במולדתו. האמונה הייתה והינה כי עם ביאת המשיח כול בעיותיו של העם היהודי, והעולם כולו, יבואו לידי פתרון ומלכות שדי תתפוש את מקומה עלי אדמות. מנחם מאוד, משחרר מאוד, אך לא מעשי כפתרון.

הציונות המודרנית-הרצל, וויצמן, בן גוריון ז'בוטינסקי ואחרים- על רקע השינויים הדרמטיים בעולם, בעיקר באירופה ובמזרח התיכון, שעיקרם צמיחת התנועות הלאומיות והסדר העולמי החדש שלאחר מלחמת העולם הראשונה המבוסס על עקרון ההגדרה העצמית- בעטה בכול כוחה בהצדקות, ועוד יותר בתירוצים, והולידה את מדינת ישראל. היא לא נרתעה ממאמץ אדיר, עיקש ומתוחכם שגבה מחירים כבדים ביותר עד להצלחתה. מנהיגי הציונות קראו על פי רוב את המפה המדינית, הביטחונית, ההתיישבותית, הדמוגרפית והחברתית והתאימו לה את הדרכים להשגת המטרה- כינונה של מדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי, גם במחיר של ויתור על חלק מארץ ישראל.

בדומה למשיחיות המייחלת לעתיד בו 'חי זאב עם כבש', כך רבים מחסידי פתרון שתי המדינות, מבקשים לאחרונה לכונן את המדינה האחת בה יחיו שווי זכויות יהודים, ערבים ואחרים. בצר להם, בחלומם המשיחי על מדינה אחת- פדרציה, קונפדרציה, כל אזרחיה ועוד- הם מבקשים להסיר מעצמם את תחושת האחריות והמחויבות להשגתו של הפתרון האפשרי היחיד בהסכמה. להצדקת עמדתם החדשה הם אינם מעמידים את ערכו האוניברסלי של אדם באשר הוא אדם מעל הערך הלאומי והדתי אלא בנימוק המעשי. הם מאמצים את המנטרה של מתנגדי הפשרה, החלוקה וההיפרדות, הגורסת כי המציאות הדמוגרפית והמרחבית בגדה המערבית הינה בלתי הפיכה, או שלא יהיה ניתן לפנות 20 אחוזים מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק, ולפעמים יטענו כי בשלב זה אין 'פרטנר' פלסטיני ו/או ישראלי לפתרון שתי המדינות לשני העמים.

אין צורך לשוב ולהציג את כל מסכת הטענות העובדתיות, המבוססת על הצעות הצדדים במשאים ומתנים, המראה שלשקר אין רגליים ומצביעה על כך שישנה היתכנות מלאה לפתרון שתי המדינות על פי הפרמטרים הידועים. אלו המאפשרים לישראל: לשמור בריבונותה ארבעה מכל חמישה ישראלים הגרים מעבר לקו הירוק בחילופי שטחים של 4 אחוזים בלבד, לשפר את מצבה הביטחוני של ישראל, להפוך את רוב ירושלים לבירתה המוכרת בעולם כולו, לפתור את סוגיית הפליטים הפלסטינים שלא באמצעות שיבה לישראל, להכריז על סוף התביעות וקץ הסכסוך, לחתום על הסכמי שלום עם העולם הערבי וליצור מערך בריתות חדש לבלימת השפעתו של הציר השיעי בראשות אירן והתחזקות הארגונים הג'הדיסטים הקיצוניים.

אי ההיתכנות להשגת הסכם קבע כיום נובעת מהיעדר הנכונות והיכולת הפוליטית בישראל, הרבה יותר מאשר בצד הפלסטיני, ומהתחזקותו של אתוס הסכוך בשני הצדדים על חשבון אתוס השלום, המציב את התנאים ההכרחיים לפשרות הנחוצות להשגתו של הסכם. כלומר, משיחי המדינה האחת החדשים נואשו מלהשיג את האפשרי לא בשל חוסר ההיתכנות הפוליטית והחברתית לפתרון שתי המדינות המועדף עליהם, אלא בשל הטענות המופרכות לגבי היתכנותו הפיזית - מרחבית. במקום להמשיך ולקיים את המאמץ הגדול לשינוי הנדרש במערכת הפוליטית ובחברה הישראלית הם מבכרים להיכנע למציאות המדומה ששוללי הסדר הקבע נטעו במוחם, לשקוע לאין אונים ופסיביות תוך הצגת יעד אוטופי וחוסר כל היתכנות מעשית.

המשיחיים החדשים, כמו אלו הישנים, מתעלמים בהצעתם מארבע גורמים מרכזיים ההופכים את חלומם לבלתי אפשרי: לקחי ההיסטוריה בת מאה השנים של הסכוך, השסעים החברתיים בישראל והאתוס של הסכוך, המלובים על ידי נתניהו וממשלתו, ותהליכי הלאומיות הפוסט טריטוריאליות והדהתה שעוברים היהודים והערבים.

ההיסטוריה טעונה בתובנות על ההבדלים התרבותיים בין העמים ובעיקר על שאיפותיהם הלאומיות הפוכות. ב-1919 קבע בן גוריון כי "כאן יש שאלה לאומית: אנו רוצים כי הארץ תהיה שלנו [...] הערבים רוצים כי הארץ תהיה להם". בהמשך טען המופתי חוסייני בעדותו בפני ועדת פיל ב-1936 "בלתי אפשרי להביא שני עמים שונים כל כך זה מזה בכל רובדי החיים - לחיות בארץ אחת. כל ניסיון יוכרז כישלון", הלורד פיל סיכם בינואר 1937 את דו"ח ועדתו במילים "סכסוך שאינו ניתן לדיכוי פרץ בין שתי עדות לאומית ... אין כל דבר משותף ביניהן. שונות הן זו מזו בדתן ובלשונן. חייהן בתרבותיים והחברתיים. דרכי מחשבתן ואורח חייהן רחוקים אלה מאלה לא פחות משאיפותיהן הלאומיות...". כך גם חזר וסוכם בדו"ח החלוקה ב-1947 "ישנם היום בפלשתינה כ-650 אלף יהודים וכמיליון ו-200 אלף ערבים, שונים זה מזה באורח חייהם ובאינטרסים הפוליטיים שלהם...".

השאיפות הללו תורגמו לשני נרטיבים לאומיים הסותרים אחד את השני ושוללים את זכותו של האחר להגדרה עצמית בא"פ/פלסטין. כך לדוגמה התייחס עבאס להצהרת בלפור בנאומו בפני עצרת האו"ם בשנה שעברה "100 שנה חלפו מאז הכרזת בלפור הידועה לשמצה. אם לא די בכך, המנדט הבריטי הפך החלטה זו למדיניות וצעדים שתרמו לפשעים הקשים ביותר לעם רודף שלום בארצו". בוטה, חריף ונחרץ יותר הוא מוסא אבו מרזוק מהחמאס שכתב ב-2007 "מדוע צריך מישהו להכיר ב"זכותה" של ישראל להתקיים, כאשר היא מעולם לא הכירה בפשעים הבסיסיים של רצח וטיהור אתני ככלים שבאמצעותם השתלטה על העיירות והכפרים שלנו, המשקים והפרדסים שלנו, והפכה אותנו לאומה של פליטים? מדוע צריכים הפלסטינים "להכיר" בפשע המפלצתי שבוצע על-ידי מייסדי ישראל, ואשר ממשיך להתקיים באמצעות מדינת האפרטהייד המודרנית המעוותת שלה...". מהצד השני עומד נתניהו ששלל את הסכמי אוסלו ב-1993 בטענה ש "לא בשביל זה נאבק העם היהודי על פיסת הארץ הזו שלושת אלפים שנה, לא בשביל זה קמה הציונות, כדי להקים מדינה ליאסר ערפאת ומרעיו בערש מולדתנו", והוסיף בראיון ב-2015 "בתנאים שהם רוצים כרגע, מדינה פלסטינית אינה באה בחשבון."

הנרטיבים הלאומיים אינם ברי השלמה או פיוס בכדי להוות את הבסיס המשותף לכינונה של מסגרת מדינית אחת מכול סוג שהוא. וועדת פיל הייתה הראשונה להצביע על ההתפכחות הנדרשת מרעיון המדינה האחת משום שמדובר ב"מאבק בין שתי תנועות לאומיות שתביעותיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו...זולת חלוקה...". על אותה תובנה שבה וחזרה ועדת החלוקה ב-1947 " הנחת היסוד מאחורי הצעת החלוקה היא כי התביעות על פלשתינה, הן של הערבים והן של היהודים, שתיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו. מכל ההצעות שהוצעו, החלוקה היא המעשית ביותר". כלומר הפתרון לא יכול להיות צודק, כי לכל צד הצדק שלו. הוא חייב להיות מעשי והוגן בו כל צד נשאר עם חצי תאוותו בידו .

החלטת החלוקה קבעה חלוקה מדינית אך אחדות כלכלית בכל תחומי הכלכלה, התשתית והפיתוח בדומה לחלק מההצעות כיום. פאול מוהן- סגן הנציג השבדי בוועדת החלוקה, האיש שהיה על המפות, מסביר את הרציונל לחלוקה של שתי המדינות לשלושה אזורים כל אחת "ניסיתי לאחד שני רעיונות שאינם ניתנים ליישוב: תקווה לשיתוף פעולה יהודי - ערבי ופחד מעוינות יהודית- ערבית...אם הצדדים היו רוצים לחיות בשלום, זה היה יכול להתממש עם תוכנית החלוקה שלי...". אך זה לא קרה. הפחד והעוינות גברו על התקווה ופרצה מלחמת העצמאות. הפחד והעוינות של היום, המלובים באופן מתמיד, עולים על אלו של אז, בשל משקעי מלחמת העצמאות והשלכותיה עד היום...הסירוב שלנו לזנוח את קורבנות 1948 ואת צאצאיהם אינו סרבנות לשמה" המשך וכתב אבו מרזוק. התקווה והרצון לשיתוף פעולה נופלות היום עשרת מונים מאלו של 1947 בשל העליונות הכלכלית הישראלית והיעדר תלותה בפלסטינים בכל תחום .

את ישראל מלווים מיום הקמתה שסעים חברתיים שונים, שמנהיגיה, גם אם לעיתים ניצלו אותם לטובתם, הרי שעל פי רוב ביקשו להכיל אותם על מנת להשיג את הסולידריות והלכידות של 'חברה מגויסת', הנדרשת למימוש יעדיה ואתגריה של הציונות בתחום הביטחון, הכלכלה וההתיישבות. משוואה זו התהפכה על פיה בימי כהונתו של נתניהו. ראש הממשלה, יותר משריו, אינו בוחל בשום שסע ובשום אמצעי, בכדי להעמיקו ולנצלו לטובתו, ברגע הפוליטי המתאים, באמצעות שקר והסתה. נתניהו שאימץ את ההבחנה של ארתור פינקלשטיין בדבר המשמעות הפוליטית להבדל בין 'יהודי(ימין) לישראלי(שמאל)' אינו נח לרגע להעמקת השסע החילוני-דתי. ב-1997 לחש למקובל כדורי "השמאל שכח מה זה להיות יהודים"; באוקטובר 2014 הפיל את 'חוק הגיור'; במרץ 2015 תקף את האמן יאיר גרבוז ואמר "אני שמעתי מישהו מדבר על מנשקי המזוזות באיזה בוז"; ובספטמבר 2017 אמר על הרפורמים כי "הם רצו לקבל הכרה בדלת האחורית". את העמקת השסע המזרחי- אשכנזי משאיר נתניהו בדר"כ למירי רגב שמצטיינת בכך. הוא יודע לנצל את השסע כפי שהודה ב-2016 בפני כחלון "את קולות המצביעים המזרחיים אתה לא תקבל אף פעם, רק אני יודע להביא אותם. אני יודע את מי הם שונאים: הם שונאים את הערבים. ואני יודע להביא להם את הסחורה."

מעל הכול אוהב נתניהו לשסות את היהודים בערביי ישראל. בדצמבר 2003, בכנס הרצליה, טען נתניהו (שהיה אז שר אוצר) שלא צפויה סכנה דמוגרפית מהפלסטינים אלה מערביי ישראל. במרץ

2015, ביום הבחירות, פירסם "שלטון הימין בסכנה. המצביעים הערבים נעים בכמויות אל הקלפי. עמותות השמאל מביאות אותם באוטובוסים..." ". לאחרונה, באפריל 2018, הפיץ שקר ולפיו האוהדים המקומיים (בני סכנין) שרקו בוז בדקת הדומייה לזכר הרוגי השיטפון בנחל צפית. העמקת השסעים הללו מפלגת את החברה הישראלית למחנות ומפוררת את יכולתה להתמודד עם אתגרים על-סקטוריאליים כמו הסכסוך עם הפלסטינים. כמו כן, המחנות הנהנים היום מחלוקת הכוח והמשאבים הסקטוריאליים כפי שנתניהו מנווט אותה לא ירצו להכניס סקטור נוסף, הפלסטינים, שיתחרו באמצעות הדמוגרפיה על חלוקת המשאבים, ויכללו בקלות לאחד כוחות עם אחיהם במדינת ישראל. המתחים המוחרפים בין המחנות מחייבים השקעת משאבים רבה ותמידיית מצדם בכדי לשמור על מקומם, מה שלא מותר פניות ויכולת רגשית ופיזית להכיל שינוי דרמטי כמו פיוס ודו קיום גם עם הפלסטינים.

נתניהו מגייס את כל אמצעי ההגמוניה ובראשם התקשורת בכדי לשמר את אתוס הסכסוך המבטיח את שימור כסאו. דני בר-טל מציג תנאים מינימליים הנדרשים לתחילת תהליך שלום וטוען כי ההנהגה הישראלית פועלת למנוע את השגתם. בחינה של התבטאויות נתניהו מחזקת טענה זו. תנאי הכרחי ראשון הוא הכרה בלגיטימיות של היריב. נתניהו מציג באופן קבוע קו הפוך, שבא לידי ביטוי באמירות כמו: "אם אבחר לא תקום מדינה פלסטינית בקדנציה שלי". תנאי שני הוא הכרה באנושיותו של היריב. גם כאן התבטאויותיו של נתניהו רחוקות מכך: "תהום מוסרית רחבה ועמוקה מפרידה בינינו לבין אויבינו. הם מקדשים את המוות – אנחנו את החיים. הם מקדשים את האכזריות – ואנחנו את הרחמים";

תנאי שלישי הוא ההכרה בכך שיש ליריב צרכים הנתפסים כלגיטימיים על-ידי רוב הקבוצה היריבה והקהילה הבינלאומית, צרכים שאם לא ייענו הסכסוך לא יפתר. ראש ממשלת ישראל אמר בהקשר הזה: "בתנאים שהם רוצים כרגע, מדינה פלסטינית אינה באה בחשבון"; על-פי נתניהו, על הצדדים להבין כי "תוכנית האוטונומיה תחת שליטת ישראל היא החלופה היחידה למניעת הסכנות הללו, הצפונות בתוכנית 'השלום' של הסכם אוסלו". תנאי רביעי הוא שעל הצדדים להכיר בכך שעליהם להיפרד מחלק מיעדיהם, שיש להתפשר. על יעד אחד כזה אמר ראש ממשלת ישראל "אנחנו נשמור לעד על ירושלים מאוחדת בריבונות ישראל".

גם המנהיגות הפלסטינית מתבטאת בשנים האחרונות באופן שאינו מכון ליצור אווירת שלום. למשל, באוגוסט 2014 אמר ג'יבריל רג'וב: "אין מניעה לשחוט התנחלויות [...] כל התנגדות מותרת כדי להביא לקץ הכיבוש". סאאב עריקאת, השווה בדצמבר 2015 בין דאעש לישראל: "אכן, אין הבדל בין מה דאעש עושה בסוריה ובעיראק לבין ההרג ושריפת הילדים בידי המתנחלים בגדה המערבית", ובראיון לטלוויזיה הפלסטינית אמר: "ראש ממשלת ישראל הוא כמו מנהיג דאעש אבו בכר אל-בגדאדי". אבו מאזן, אמר ב-2016 "ישראל הפכה את המדינה שלנו לכלא באוויר הפתוח [...] פעולות ישראל מעודדות את הטרוריסטים [...] הן נותנות להם את כל הסיבות לפעול". והמשיך בנאום אחר: "פלסטין והעם הפלסטיני חווים רצח המוני בקנה-מידה היסטורי והתקפות שאין דומות להן תחת עיניה ואוזניה של הקהילה הבינלאומית". בנאום לפני הפרלמנט האירופי ביוני 2016 אמר אבו מאזן:

"הם [הישראלים] אומרים 'הפלסטינים מסיתים, הפלסטינים מסיתים' [...] רק לפני שבוע קמו מספר רבנים בישראל ופרסמו הכרזה ברורה בה הם דרשו מהממשלה להרעיל את המים כדי להרוג פלסטינים האין זו הסתה? האין זו הסתה ברורה לרצח קולקטיבי של העם הפלסטיני.?"

על מציעי המדינה האחת להתייחס לארבעה אתגרים (לפחות) שמציב רעיון המדינה הדמוקרטית האחת ביחס לחזון הציוני: האם אפשר להימנע מסיפוח רצועת עזה בנוסף לגדה המערבית? כיצד ייראו צה"ל וגופי הביטחון האחרים, ואילו מטרות יוגדרו להם? איך תתבצע קליטת הרשות הפלסטינית, שלה מאפיינים של מדינת עולם שלישי, לתוך מנגנוני הכלכליים החברתיים של מדינת ישראל? איך תתמודד המדינה האחת עם קליטת הפליטים שישובו לתחומה?

לבסוף, מדינה אחת תביא את תהליך הלאומיות הפוסט טריטוריאלית שעומד עליו יורם פרי לשיאו. המאבק על הגדרת ה'אני' מול ה'אחר', בחברה החדשה החסרה הפרדה פיזית, משפטית וטריטוריאלית, יתמקד בהכרח במאפיינים התרבותיים ויביא להקצנת ההבדלים ביניהם. אנו צפויים להעצמה והחרפה של תהליכי ההדתה של שני העמים שבמסגרתם ימצאו בשני הצדדים כאלו המכשירים את האלימות בשם הדת. תהליך זה והאתגרים שלעיל הם מתכון ודאי לא רק להיעלמות החזון הציוני, אלא גם למלחמת אזרחים מתמדת ואכזרית.

מוטב יהיה לחולמי המדינה האחת, כמו גם להנהגה בישראל, ללמוד דבר אחד מנאומו של עבאס בפני המועצה הלאומית, שהיה רווי בבדותות היסטוריות ואמירות אנטישמיות, והוא מסקנתו והכרעתו: "אנו אומרים: נחיה איתם יחד, על בסיס שתי מדינות". להגיע לפתרון זה יידרש מאמץ ישראלי, פלסטיני, ערבי ובינלאומי של כל אלה שמבינים כי בסכסוך הישראלי-פלסטיני הפתרון הנכון הוא זה הפשוט והקשה מאוד להשגה, כי בנגוד לאחרים הוא היחידי האפשרי והמעשי.